УДК 811
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.39.1.26

СЕНСОРНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЕМОЦІЙ В НІМЕЦЬКОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЇ Г. ГЕЙНЕ)

SENSORY CONCEPTUALIZATION OF EMOTIONS IN THE GERMAN-SPEAKING WORLD PICTURE (BASED ON THE POETRY OF H. HEINE)

Шкіль К.П.,
orcid.org/0000-0002-3967-9730
молодший науковий співробітник
Інституту мовознавства імені О.О. Потебні
Національної академії наук України

Стаття присвячена питанню про феномен емоційних концептів на прикладі любовної лірики німецького поета Г. Гейне. На думку авторів, дослідження емоційних концептів мови є важливим складником лінгвістичного знання. Це дає можливість розглядати різні сфери емоційного світу людини на глибинному рівні. Лінгвокультурний аналіз емоційних концептів дозволяє класифікувати відмінні компоненти асоціативних рядів, а також розкриває особливості вживання концептів в поетичному мовленні. У контексті дослідження емоційних концептів у поетичних текстах показана лінгвокогнітивна специфіка концептів, обумовлена індивідуально-авторськими та культурно-історичними властивостями аналізованих творів. Аналіз емоційних концептів виконано у лінгвокогнітивній парадигмі.

При цьому вивчено специфіку лексико-семантичної та синтаксичної валентності номінантів емоцій у поезії Г. Гейне. У статті на основі опрацювання теоретичних джерел з'ясовано теоретичні засади визначення поняття емоційного концепту. Виявлено й проаналізовано засоби вираження емоційних концептів на прикладі творчості Г. Гейне. Дослідження проведено на фонетичному, морфологічному, лексичному та синтаксичному рівнях. Визначено, що на фонетичному рівні емоційні концепти виражаються за допомогою звукового повторення, імітації звуків природи для створення емоційного ефекту, особливих інтонацій, пауз, наголосів, ритмів чи римування, використання графону, емфатичної інтонації та наголосу, багатозначних пауз, потроєного знаку оклику. На лексичному рівні емоційні концепти представлені субстантивними, ад'єктивними, адвербіальними та дієслівними прямими номінаціями. Серед стилістичних засобів можна відзначити метафори, образне порівняння та епітети. На морфологічному рівні емоційні концепти виражаються суфіксами, які сприяють виникненню позитивної чи негативної оцінки, а також такими граматичними дескрипторами як повтори, інверсія.

Ключові слова: мова, концепт, концептосфера, емоція, поезія, вірш.

The article is devoted to the question of the phenomenon of emotional concepts on the example of the love lyrics of the German poet G. Heine. According to the authors, the study of emotional concepts of language is an important component of linguistic knowledge. This makes it possible to consider various spheres of the emotional world of a person at a deep level. Linguo-cultural analysis of emotional concepts allows us to classify the distinctive components of associative series, and also reveals the features of the use of concepts in poetic speech. In the context of the study of emotional concepts in poetic texts, the linguo-cognitive specificity of concepts is shown, determined by the individual-authorial and cultural-historical properties of the analyzed works. The analysis of emotional concepts is carried out in the linguo-cognitive paradigm.

At the same time, the specificity of the lexical-semantic and syntactic valence of the nominatives of emotions in the poetry of G. Heine is studied. The article, based on the study of theoretical sources, clarifies the theoretical principles of defining the concept of an emotional concept. The means of expressing emotional concepts are identified and analyzed using the example of the work of G. Heine. The study was conducted at the phonetic, morphological, lexical and syntactic levels. It was determined that at the phonetic level, emotional concepts are expressed using sound repetition, imitation of natural sounds to create an emotional effect, special intonations, pauses, stresses, rhythms or rhymes, the use of graphon, emphatic intonation and stress, multi-valued pauses, triple exclamation marks. At the lexical level, emotional concepts are represented by substantive, adjective, adverbial, and verbal direct nominations. Among the stylistic devices, metaphors, figurative comparison, and epithets can be noted. At the morphological level, emotional concepts are expressed using suffixes that contribute to the emergence of a positive or negative assessment, as well as such grammatical descriptors as repetitions, inversion.

Key words: language, concept, emotion, poetry, poem.

Постановка проблеми. Мова як основний інструмент спілкування людини не лише забезпечує обмін інформацією між мовцями, а й відображає їхній емоційний стан. Відомо, що уявлення людини про її внутрішній світ утворює в свідомості емоційну концептосферу, яка складається з емоційних концептів – ментальних конструктів з етносемантичною специфікою, що отримують мовне втілення.

Одним із центральних понять емотиології постає «емоційна мовна картина світу», що формується, на думку мовознавців, емоційними концептами. Актуальність статті зумовлена необхідністю окреслити сутність цього явища з опертям на еволюцію поглядів на емоційний концепт і з подальшим зарахуванням до термінологійного апарату емотиології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на те, що проблема емоційного концепту як мовного явища пов'язана з вираженням суб'єктивного ставлення мовця до предмета мовлення, емоційні концепти, а точніше їхня класифікація та вираження в мові, займають одне з провідних місць у сфері інтересів сучасних лінгвістів. Питаннями вираження емоційних концептів в німецькій мові займалися лінгвісти різних шкіл. Емоційні концепти розглядалася в працях наступних учених: А. Гаврилюк, М. Гончарук, Т. Крисанова, М. Степанюк, О. Шевченко, а також праці В. Іващенко, О. Селіванової та інших.

Актуальність статті зумовлена наявністю в лінгвістиці не лише інтересу до емоційної сфери особистості, а й до проблеми класифікації емоцій та спроби аналізу їхнього впливу на індивіда. При цьому особливу роль вживання емоційних концептів відіграє передусім у поетичних творах, оскільки саме художня література формує естетичний смак людини.

На сучасному етапі розвитку когнітивної лінгвістики та лінгвістики емоцій значно підвищився науковий інтерес до вивчення вербального вираження специфіки концептуалізації емоцій у мовній картині світу. Мовознавці звертаються проблем визначення мовних засобів, за допомогою яких поет передає своє ставлення, думки та почуття. У статті зосереджуємо увагу на особливостях сенсорної концептуалізації емоцій, тобто, яким чином комунікант виражає свої емоції за допомогою основних перцептивних аналізаторів – зору, слуху, смаку, дотику та нюху, що відбивається у вибраних текстових фрагментах Г. Гейне.

Важливе місце у концептосфері будь-якої національної мови займають емоції – соціокультурний феномен, виконує безліч функцій, зокрема когнітивну функцію. У лінгвістичних дослідженнях, які мають предметом дослідження мову емоцій, вказується на теоретичну та практичну важливість їх ґрунтовного вивчення. Велика кількість лінгвістичних робіт, що ставлять перед собою завдання опису та аналізу мовної об'єктивації емоцій відіграють важливу роль у дійсно глибокому осмисленні феномену психічних переживань людини, що займає важливе місце як у мовній, так і в когнітивній картині світу.

Метою статті є з'ясування особливостей функціонування емоційних концептів у творах Г. Гейне шляхом виявлення й аналізу засобів їхнього вираження на всіх рівнях мови. Окрім того, значна увага приділяється вивченню особливостей сенсорної концептуалізації емоцій в німецькомовній картині світу на матеріалі вибраних перекладах поетичних текстів Г. Гейне, у яких здійснюється мовна об'єктивація візуального, нюхового, аудіального, тактильного та смакового блоків концептуалізації емоцій.

Метою дослідження є визначення специфіки функціювання поняття «емоційний концепт» у сучасній лінгвістиці.

Постановка завдання. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань: 1) виявлення й окреслення основних етапів побутування поняття «емоційний концепт»; 2) простеження тенденції сучасної дослідницької проблематики лінгвістики емоцій; 3) виокремлення типології емоційних концептів на матеріалі перекладів поезії Г. Гейне.

Об'єктом дослідження постає поняття емоційного концепту.

Предметом дослідження є типи емоційних концептів, наявні у поетичній спадщині Г. Гейне.

Теоретичне та практичне значення. На нашу думку, справді перспективними можуть стати насамперед ті дослідження, які проводяться у прикордонній зоні інтересів, здавалося б, зовсім різних, але насправді онтологічно близьких, суміжних наук – лінгвістики, культурології, етнографії, етнології, соціології, психології, історії. Лінгвокультурологічно релевантним є багатоаспектне, комплексне вивчення емоційної концептосфери різних мов, особливо вивчення лінгвістичних методів і засобів формування емоційної номінативної системи. Діахронічне вивчення її елементів, тобто. вербальних знаків, які постають у ролі носіїв певних концептів культури, має безумовно велике теоретичне і прикладне значення виявлення сутності генерування, розвитку та функціонування емоційної мовної картини світу.

Наукова новизна дослідження зумовлена тим, що вперше емоційний концепт кваліфіковано як складник термінологійного апарату емотиології й виокремлено та схарактеризовано етапи в еволюції поглядів на аналізоване явище.

Виклад основного матеріалу. Сфера емоційного входить у ціннісну картину ментального світу мовця, чим пояснюється різноманіття мовного вираження емоційно-оцінних сенсів у процесі спілкування. У німецькій мовній свідомості емоції відображають багатовіковий досвід народу за допомогою універсальних та культурно специфічних уявлень про емоційні переживання. Концепти емоцій *радість, страждання, страх*, займають особливе місце у складі вихідних емотивно-оцінних сенсів, формуючи основу психічного складу особистості. Крім того, емоції, що розглядаються, входять до складу базових,

або фундаментальних, виділених відомим американським психологом Керролом Е. Ізардом: 1) інтерес-хвилювання; 2) радість; 3) подив; 4) горе-страждання; 5) гнів; 6) огида; 7) зневага; 8) страх; 9) сором; 10) вина [цит. За 1, с. 59].

У дослідженні концепту є значним твердження Т. Крисанової у тому, що матеріальним втіленням концепту слід визнати слово в одному з його основних значень, а чи не у всій їх сукупності [6, с. 6]. Емоції універсальні, проте семантичне наповнення понять, що розглядаються, мовне вираження даних концептів національно специфічне. Ядерними компонентами емотивно-оцінних концептів ми вважаємо мовні одиниці, значення яких становлять зміст національної мовної свідомості та формують мовну картину світу носіїв мови. Концепти емоцій виступають як етнокультурно обумовлені структурно-смислові ментальні освіти, що формують мовну картину світу, мовців, які спілкуються німецькою мовою.

У роботі дається короткий огляд такого сучасного напряму у науці, як когнітивна лінгвістика, тісно пов'язана з вивченням концептів у всьому їхньому різноманітті. Емоційні стани ліричних героїв, розглядаються з урахуванням кількох віршів, де він представлено у всьому різноманітті проявів. При всьому різноманітті прояви емоційні концепти Г. Гейне містять переважно позитивну конотацію.

Мисленні операції і молення тісно пов'язані не лише як процеси, що протікають майже одночасно або взагалі одночасно, але і як процеси, близькі за своєю організацією, за своєю структурою, за своїм устроєм і принципом [2, с. 20]. Вивчення когнітивних аспектів лексичної системи мови та їх оптимізація завжди були однією із сфер прикладної лінгвістики [7, с. 83]. Багатозначність системи значень у межах одного концепту відкриває широкий простір для творчості у функціонально-семантичній сфері.

Вивчення концептосфери мови дозволяє виявляти особливості ментального світу тієї чи іншої етносу, побачити, висловлюючись метафорично, специфіку траєкторії польоту людської думки, отже пізнати культуру народу різних етапів її становлення. Концепти як образи, які стоять за мовними знаками, що означаються мовними знаками, останнім часом стали предметом живої уваги лінгвістів. Поняття концепту, що з когнітології, виявилося важливим і необхідним вивчення мови і лягло основою когнітивної лінгвістики. З концептів складається семантичний простір конкретної мови, а, по семантичному простору можна будувати висновки про структури знань у тому чи іншому національному зрізі. Всю пізнавальну діяльність людини (когніцію) можна розглядати як розвиваючу вміння орієнтуватися у світі, а ця діяльність пов'язана з необхідністю ототожнювати та розрізняти об'єкти; концепти виникають задля забезпечення подібних операцій.

Вважається, що найкращий доступ до опису та визначення природи концепту забезпечує мова. При цьому одні вчені вважають, що в якості найпростіших концептів слід розглядати концепти, представлені одним словом, а як більш складні ті, які представлені в словосполученнях і реченнях.

Особливості емоційної картини світу і способи її мовної концептуалізації є предметом досліджень сучасних напрямів лінгвістики – емотиології та емотивної лінгвоекології (або емоційно-емотивної лінгвоекології [3, с. 30–31].

Під емотиологією розуміється наука про вербалізацію, вираження та комунікацію емоцій. До кола основних питань емотиології, за М. Шевченко [15, с. 385], потрапляють: поняття емоційної мовної картини світу; типологія емотивних знаків; національно-культурна специфіка вираження емоцій; вплив емоційного типу на формування мовної картини світу, комунікація емоцій; кореляція лексиконів емоцій у різних мовах світу; критерії емотивності мови та її знаків; співвідношення лінгвістики та паралінгвістики емоцій як двох семіотичних систем; вплив емансипації емоцій на мовні процеси; емоційне/ емотивне забарвлення/ тональність/модальність тексту; емотивний семантичний простір мови; емотивний смисловий простір мовної особистості; лексикографія емотивності.

Емотиологія розвиває ідеї лінгвістики емоцій, оскільки під час опрацювання критеріїв визначення екологічності/неекологічності комунікації береться до уваги емоційний зміст використовуваних мовних одиниць мови і характер категорійних емоційних ситуацій [17, с. 18].

Наукові дослідження лінгвістичної природи емоційних явищ дали змогу емотиологам обґрунтувати ряд теоретичних положень, які нині постають методологійним підґрунтям студіювань із цієї проблематики: 1) емоції притаманні мові та мовленню; 2) емоції є комунікативними явищами; 3) емоція і когніція взаємопов'язані; 4) емоції міжкультурні та міжпоколінні; 5) емоції кодуються знаками національних мов і транслюються за допомогою мовлення, тобто емоції постають як семіотичні об'єкти [5, с. 117].

З точки зору лінгвістики, для вчених дуже значуще вираження емоцій людини мовними одиницями та їх відображення в усному та письмовому мовленні.

Емоції є специфічним засобом відображення активного процесу взаємодії людини з реальністю, в результаті якого у нього з'являються переживання, що передають його індивідуальне ставлення до певних реалій дійсності.

Під емоційним концептом мають на увазі ментальну абстрактну одиницю, що відображає багатовіковий досвід народу у вигляді загальноуніверсальних та культурно-специфічних уявлень про емоційні переживання.

Радість входить до списку фундаментальних емоцій і має такі основні характеристики, як універсальність, впізнаваність, можливість вербалізації. Радість є одним із універсальних емоційних станів людини і характеризується як одна з основних позитивних емоцій людини, внутрішнє почуття задоволення, задоволення та щастя [12, с. 630].

Емоційний стан «радість» з погляду мовної об'єктивації та описи невербальних проявів переживання даної емоції привертала увагу багатьох дослідників, проте концепт «радість» не отримав достатнього висвітлення у дослідженнях німецької етнолінгвокультури.

П. Екман розрізнив сім людських емоцій, які були названі основними (універсальними), у зв'язку з можливістю їхнього безпосереднього відображення на обличчі: радість/щастя, здивування/здивування, страх, огида/зневага, смуток, гнів/лютість та інтерес/цікавість [19, с. 191].

Подібні емоції визнані універсальними (міжнародними), оскільки вони подібним чином тлумачаться носіями різних мов. Решта емоцій ставляться даним вченим до додатковим і які у кожному культурі.

Однак, на думку дослідників, які займаються вивченням невербальної поведінки, стійкими та більш менш однозначними є лише експресивні коди основних емоційних станів людини. Інші методи невербального кодування схильні до впливу великої кількості чинників і залежить від ситуації спілкування, статі, віку, ступеня важливості співрозмовників друг для друга, культурних і етнічних норм, індивідуальних особливостей особистості [11, с. 555].

Концепт, на думку А. Приходько, включає такі найважливіші компоненти, як «1) основна, актуальна ознака, 2) додатковий, або кілька додаткових, «пасивних» ознак, що є вже не актуальними, «історичними», 3) внутрішню форму, зазвичай зовсім не усвідомлювану, відображену в зовнішній [9, с. 227]. Перший компонент концепту, його основна, актуальна ознака, значущий, «відомий» усім носіям тієї/іншої мови, тієї/іншої культури. Виражений вербально він, у нашому розумінні, є засобом комунікації представників певної етнічної спільності, нації, народу. На відміну від нього, другий компонент – додаткова, пасивна ознака концепту – виявляє свою актуальність далеко не для всього етносу [9, с. 227]. Він понятійно доступний представників певної соціальної групи, для конкретного мікросоціуму. Соціальна релевантність даної ознаки (або ознак) корпоративно обмежена (порівн. з «найближчим» та «подальшим» значеннями слова у О. Потебні). І, нарешті, третій компонент концепту (етимологічна ознака чи внутрішня форма) є найменш актуальним для мово- і концептоносіїв будь-якої культури, оскільки історією життя слова, як відомо, займаються переважно фахівці конкретних наук. Разом з тим, ця (у нашій власній термінології) «наукова» ознака є опосередкованою, «як основа, на якій виникли і тримаються інші верстви значення» [8, с. 132].

Ці міркування призводять до думки про вибір адекватних методів вивчення концептів. Відповідно до зазначеної вище структури концепту доцільно застосування як мінімум: 1) методу компонентного аналізу, 2) психолінгвістичних методик та 3) методу етимологічного аналізу.

Якщо використання стали традиційними і ефективними в другій половині XX ст. методу компонентного аналізу і психолінгвістичних методик, що дозволяють «зрізати» той / інший фрагмент мовної свідомості сучасних носіїв мови, може виявитися корисним при вивченні сутності концепту в синхронії, то застосування методу етимологічного аналізу відкриває завісу. стає можливим його дослідження у діахронічній площині. У цій статті ми розглянемо питання походження слів, що позначають базові емоції німецькою мовою. До них у психології прийнято відносити страх, задоволення, радість, смуток та гнів [20, с. 117]. Етимологічний аналіз номінантів емоцій передбачає з'ясування: 1) часу появи у мові самої лексеми (вона, зазвичай, спочатку не означає емоцію); 2) часу появи у слова значення, що фіксує емоцію/емоції; 3) джерела виникнення слова у німецькій мові.

Страх є базисною емоцією поряд із радістю, гнівом, смутком та здивуванням. З огляду на це ми можемо говорити про те, що вербалізація емоційного концепту страх буде широко представлена на різних рівнях мови. Страх вважається негативною емоцією, адже вона викликає неприємні почуття, і виникає при оцінці ситуації як небезпечної та шкідливої, а також при мобілізації всіх ресурсів для боротьби з даними загрозли-

вими обставинами. Страх може бути пов'язаний із тим, що сталося, відбувається чи може статися. Найчастіше його досить важко контролювати, і він здатний викликати такі реакції, як параліч чи паніка. Однак страх не завжди відображає реальне, тому що часто люди бояться того, що є продуктом їх уяви. Прямим номінантом даного концепту є іменник *страх* «стан сильної тривоги, занепокоєння, душевного сум'яття перед якоюсь небезпекою, бідою тощо; страх».

Найбільш яскравою емоцією, представленою у поезії Г. Гейне є емоція страху. Страх сковує людину у її прагненні здійснювати фізичні рухи; від страху завмирає серце, від переживання страху з'являється грудка у горлі тощо. Переживання почуття страху фізіологічно впливає на організм людини: *Вночі, траплялось,* ***острах*** *серце стисне / (Не знає* ***страху*** *лиш дурний мов пень)* (Г. Гейне «Книга пісень»); *А стіни хиляться… Мене взяв* ***страх!*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *І, на* ***страх*** *усім безвинним* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Клара* ***з острахом*** *шепоче* (Г. Гейне «Книга пісень»); ***Страхітно*** *весь час мовчить* (Г. Гейне «Книга пісень»); *І* ***страх*** *даремний забудь* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Мовчазне* ***страхіття*** *ночі* (Г. Гейне «Книга пісень»).

Саму ж мовну ідіоматику ми розглядаємо як релікт уявлень стародавньої людини про сутність емоцій, які вона переживає. Ці асоціативні уявлення зафіксовані у нашому лексиконі.

Радість являє собою універсальне почуття, яке здатна відчувати будь-яка людина незалежно від її національності та культури. На думку М. Горчарук [4, с. 32], незважаючи на таку широку інтерпретацію значення, радість у мові описана недостатньо, надзвичайно мало. Можливо, це пов'язано з «її невловимістю, складністю опису». Деякі дослідження з даного концепту було проведено І. Саєвичем [10, с. 253], проте він досліджував концепт «Радість» в опозиції з концептом «Задоволення», тоді як ми часто в поетичних текстах помічаємо їхню схожість і взаємообумовленість. О. Селіванова експлікує найзагальнішу ознаку радості: 1) «це є внутрішнє почуття, протиставлене зовнішньому, фізичному відчуттю задоволення» [12, с. 335].

Концепт «Радість» репрезентує особливий перцептивний образ, наочно-чуттєве уявлення, а також комбінацію концептуальних метафор. Ми використовуватимемо найбільш загальний підхід до поняття концептуальної метафори та розглядатимемо її як бачення одного об'єкта через інший. Ми структурували образне поле радості та на основі досліджених поетичних текстів виділили такі категорії: образи природи, духовність, інтелект, зовнішність, дії, час, почуття, відчуття.

Аналіз етимології слова *Freude-Радість* виявляє, по-перше, його споконвічно німецьке походження і, по-друге, воно датується ранньою появою в мові (IX ст.). На відміну більшості номінантів емоцій, слово радість спочатку позначає людське переживання [22, с. 474]. Принаймні, його ранні значення етимологам невідомі. Як можна бачити, семантика аналізованого слова загалом не змінюється протягом досить тривалого часу. Трансформації спостерігаються, за Ф. Клуге, головним чином у його морфологічній структурі – порівн.: др.-верх.-нім. *frewida*, *frouwida* і порівн.-верх.-нім. форми *vroeude*, *vroeide*, *vreude* [21, с. 285]. У сучасній німецькій це слово полісемічно. Як і *Freude*, базисний номінат емоції *Lust* з'являється в німецькій мові вже в IX ст. Спочатку *Lust* вживається у значенні «неприборканість, розпуста». Етимологічно це слово пов'язане з давньоіндійською формою *lasati* – «бажати, мати потребу»; пор. з лат. *lascivus* «неприборканий, хтивий, хтивий», з русявий. «ласка». Загальним у всіх названих слів вважається індоєвропейський корінь **las* – «жадібний, спраглий розваг» [22, с. 1038–1039].

Німецьке слово Lust спочатку мало лише одне значення. Воно виражало фізіологічну потребу людини в інтимному спілкуванні. У сучасній німецькій мові це слово полісемічно: повністю зберігши зазначене вище значення, воно набуло також значення «бажання, намір взагалі щось зробити», не обов'язково стосовно тільки сексуальної галузі людських відносин.

Отже, у перекладах поетичних текстів Г. Гейне правомірно говорити про розширення семантики емоційного концепта «радість»: *Читатимуть* ***радо*** *небесні слова* (Г. Гейне «Книга пісень»); *І* ***радію*** *я серцем на волі!* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Усім своїм* ***радісним*** *серцем* (Г. Гейне «Книга пісень»); **Радіє** знов біля ялин різдвяних (Г. Гейне «Книга пісень»); Я дуже радий, дитино, / Що бачу тебе в вікні (Г. Гейне «Книга пісень»); *Що* ***радощі*** *і страждання* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Про церкву й державу балакати* ***рад*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *Скільки ще тобі* ***радіти****!* (Г. Гейне «Книга пісень»).

Найпродуктивнішими вербалізаторами концепту радість у перекладах поетичних текстів Г. Гейне є втіха,бадьорість, веселощі: *Все, що лишилось нам на* ***втіху*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *Для очей велика* ***втіха*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *Небесних заживаю* ***втіх*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *Він кличе до* ***втіхи*** *й мук* (Г. Гейне «Книга

пісень»); *Там кораблик мій* ***бадьоро*** */ В сяйві сонячнім пливе* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Веселі, раді,* ***бадьорі****, / А Петер мовчки стоїть в цей час* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Танцює* ***веселий*** *маленький народ* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Ось танці заводять,* ***веселі*** (Г. Гейне «Книга пісень»).

Концепт «сум» у творчості Г. Гейне репрезентуються наступними лексемами: **журба**: *А* ***журбу*** *забудь – минеться!* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Мене охопила глибока* ***журба*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *В думках його сумнів, на серці –* ***журба*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *Вона озвалася в* ***журбі*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *З ніжною* ***журбою*** *в зорі* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Ця луна* ***журби*** *сумна* (Г. Гейне «Книга пісень»); **туга:** *Дивлюсь я на тебе, і* ***туга*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *Мені* ***сум-туга*** *навісна* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Жаль на устах, від* ***туги*** *вид змарнів* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Світ ділий* ***туги*** *мушу я носити* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Дивлюсь я на тебе, і* ***туга*** */ Серце мені огорта* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Від* ***туги*** *кохання загину!* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Що струна гіркої* ***туги*** (Г. Гейне «Книга пісень»); **жаль:** ***Жаль*** *на устах, від туги вид змарнів* (Г. Гейне «Книга пісень»); ***Жаль*** *серцю завдала* (Г. Гейне «Книга пісень»); **сум**: *Той* ***сум****, оті тяжкі зітхання* (Г. Гейне «Книга пісень»); *А серце стиснув розпач,* ***сум*** *і жах…* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Якийсь тривожний* ***сум*** *поніс* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Ви хочете* ***сум*** *мій украсти* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Од* ***суму*** *і печалі* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Затамуй і* ***сум****, і плач* (Г. Гейне «Книга пісень»); **смуток:** *Позаду лишилося горе і* ***смуток*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *Я* ***смуток*** *свій приніс* (Г. Гейне «Книга пісень»); **розпач:** *А серце стиснув* ***розпач*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *І в* ***розпачі*** *руки ламає свої* (Г. Гейне «Книга пісень»); **печаль**: *І наче від сліз* ***печальних*** */ Заграло світло в очах* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Наснилось: дивилась* ***печально*** *зоря* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Мене ти ще більше* ***печальним*** */ Зробила на довгі дні* (Г. Гейне «Книга пісень»); *У гори я несу свою / Гірку* ***печаль-невдачу*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *О хворе серце, не порвись Од суму і* ***печалі*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *Вже ранок, я знову* ***печальний*** *стою* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Чому мене, мов безумця, в пітьму / Моя* ***печаль*** *жене?* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Нехай би* ***печаль*** *в отім слові / До тебе моя попливла* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Задзвени із глибини / Тихої* ***печалі*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *Сидів я самотній, з* ***печальними*** *думами* (Г. Гейне «Книга пісень»); **плач:** *У* ***плачі*** *я не поникну* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Затамуй і сум, і* ***плач*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *І добрих ангелів* ***плач*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *У* ***плачі*** *я не поникну* (Г. Гейне «Книга пісень»); **горе:** *Позаду лишилося* ***горе*** *і смуток* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Давнє* ***горе*** *непривітне* (Г. Гейне «Книга пісень»)*; Піснями печаль і* ***горе*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *Між* ***горем*** *і щастям пливе* (Г. Гейне «Книга пісень»)*; Та з* ***горем*** *моїм і щастям* (Г. Гейне «Книга пісень»); *І моє минає* ***горе*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *Отак-то безжальна і люта злоба / Принесла* ***горе****, нещастя і муку* (Г. Гейне «Книга пісень»); *І тягнуть вони за собою / Своє променисте* ***горе*** (Г. Гейне «Книга пісень»); **жах:** *А серце стиснув розпач, сум і* ***жах****…* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Пісня, може, й не весела, / Але* ***жах*** *мій розганя* (Г. Гейне «Книга пісень»)*; Видіння дивне і* ***жахне*** (Г. Гейне «Книга пісень»)*; І темний* ***жах*** *мій не минав* (Г. Гейне «Книга пісень»); **стогін:** ***Стогін*** *в натовпі зачувся* (Г. Гейне «Книга пісень»); *В них чути* ***стогін****, і сльози* (Г. Гейне «Книга пісень»); **мука:** *Подолавши* ***муки*** *гніт* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Серце, серце, біль і* ***муки*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *Звільни, о боже, мене від* ***мук!*** (Г. Гейне «Книга пісень»)**;** *І про любовні* ***муки*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *О* ***муки*** *солодкі і радісний біль* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Ти мене на вічну* ***муку*** */ Прирекла без милосердя!* (Г. Гейне «Книга пісень»); *З любові й любовних* ***мук*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *А я все шукав тебе з* ***мукою*** *в серці* (Г. Гейне «Книга пісень»); **туга:** *Мені* ***сум-туга*** *навісна* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Мені* ***жуть-туга*** *навісна* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Дивлюсь я на тебе, і* ***туга*** */ Серце мені огорта* (Г. Гейне «Книга пісень»); **зажура:** *І пісню її у* ***зажурі*** *глибокій* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Безмежна нудьга і* ***зажура*** *глибока* (Г. Гейне «Книга пісень»); **нудьга**: *А я блукав дібровою з* ***нудьгою*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *З вас кожний мовчав і з* ***нудьги*** *позіхав* (Г. Гейне «Книга пісень»); *І все ж гнітить мене* ***нудьга*** **/** *[…]* **/** ***З нудьги*** *осатанів би* (Г. Гейне «Книга пісень»); *О, як* ***нудьгував*** *я в пустельній чужині* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Безмежна* ***нудьга*** *і зажура глибока* (Г. Гейне «Книга пісень»).

Сум в німецькій лінгвокультурі є неприємним тужливим почуттям, яке викликається найчастіше тим, що людина думає про втрату значного, сумує за минулим щасливим часом. Тому, за зауваженням дослідників, почуття сум може вважатися ознакою мислячої людини [18, с. 35]. Сум являє собою невиразне передчуття, яке завжди супроводжує людину, виходячи від щасливого минулого, і, нарешті, переходить у більш глибокий смуток, допомагаючи людині знайти свій шлях.

Пізнаючи світ, людина по-різному сприймає предмети і явища. Одні події викликають захоплення, інші – сум. Слово сум означає стан смутку, скорботи чи стурбованості і завжди пов'язується із певними тривогами та викликає загальне почуття дискомфорту в душі. Лексема *сум* утворює тематичне поле, до якого відносяться слова, значення котрих прямо або опосередковано пов'язані з проявом невеселого, важкого настрою, почуття глибокого жалю, спричинені невдачею та горем: журба, жаль, смуток, розпач, туга, зажура.

Усі слова лексико-семантичної групи становлять синонімічний ряд із домінантою сум. Саме це слово, незважаючи на його синонімічну конкуренцію із словами *смуток*, *журба*, *печаль*, *туга*, *жаль*, *нудьга*, ми визнаємо домінуючим як найменш ускладнене додатковими семантичними компонентами, таке, що безпосередньо виражає концепт.

Слово сум однозначне. Воно позначає невеселий важкий настрій, спричинений горем, невдачею [13, с. 834]. У слів *смуток*, *журба*, *жаль*, *жалощі*, *туга* перше значення співпадає – «невеселий важкий настрій, спричинений горем, невдачею». Розрізняються названі слова відтінками значень: *сум*, *смуток*, *журба*, *жаль* – це невеселий, важкий настрій, туга – гнітючий настрій, жалощі – пригнічений настрій.

У поезії Г. Гейне знаходяться найчастотніші концепти емоцій-опозицій, які представлені у художньому дискурсі, а саме:

• **любов-ненависть:** *І **любові**, і **страждання*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *Про фальшивий **біль кохання*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *Родинне щастя і **любов** – Все, що лишилось нам на втіху* (Г. Гейне «Книга пісень»); *І **любов**, що жила колись* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Ні вірність, ні віра й **любов*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *То – соловейко про **любов** / І про **любовні** муки* (Г. Гейне «Книга пісень»); ***Любовні** муки, і **любов*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *Уста щебечуть медяні / Про **ненависть** невпинно* (Г. Гейне «Книга пісень»).

• **радість (насолода)-горе:** *Тобі на **радість**, весь Берлін / Вщасливлю я сьогодні* (Г. Гейне «Книга пісень»); **насолода:** *В розвагах та **насолоді*** **– горе** (Г. Гейне «Книга пісень»); І моє минає **горе** (Г. Гейне «Книга пісень»).

• **щастя-нещастя:** *Життя твоє – сон, і **щастя** – сон* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Уста ще повні **щастя** вщерть* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Яка ти **нещаслива**, бачив я* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Принесла **горе, нещастя** і муку* (Г. Гейне «Книга пісень»); *І тягнуть вони за собою / Своє променисте **горе*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *Про **щастя** і любов пісні* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Ти **щастя** прагнуло, без міри **щастя*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *Скільки ще тобі **радіти**!* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Вічне **щастя** зберегти!* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Що **радощі** і страждання* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Тобі на **радість**, весь Берлін* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Позаду лишилося **горе** і **смуток*** (Г. Гейне «Книга пісень»); **смуток:** *Я **смуток** свій приніс*, *Від болю мого, **смутні*** (Г. Гейне «Книга пісень»); ***Смутне, смутне** моє серце* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Дзвенить він так **сумно** і **радісно** так* (Г. Гейне «Книга пісень»); ***У серце моє смутне*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *Вмістити всю думу **смутну*** (Г. Гейне «Книга пісень»); **печаль:** *Чому мене, мов безумця, в пітьму . Моя **печаль** жене?* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Нехай би **печаль** в отім слові / До тебе моя попливла* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Задзвени із глибини / Тихої **печалі*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *І наче від сліз **печальних*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *Якийсь тривожний **сум** поніс* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Ви хочете **сум** мій украсти* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Ті речі почувши **сумні*** (Г. Гейне «Книга пісень»).

• **світло-темрява:** *Заграло **світло** в очах* (Г. Гейне «Книга пісень»); У *місячному **світлі** / Я йду вперед – у вишині* (Г. Гейне «Книга пісень»); *"На добраніч". Згасло **світло*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *На стіл лягають **світла** плями* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Так я в **темряві** співа* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Сиджу в задумі й дивлюся / У **темряву** за вікном* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Облиште, **темряви** діти!* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Він у. **темряві** зникає* (Г. Гейне «Книга пісень»); *В царство **темряви** упала* (Г. Гейне «Книга пісень»).

• **боязкість-хоробрість:** *Мовчазне **страхіття** ночі* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Одкрились рани... Що ж, підходьте **сміло*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *Як там зимно, як там **страшно*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *І **страх** даремний забудь* (Г. Гейне «Книга пісень»).

• **сміх-сльози:** *І **сміх,** і **сльози** в співі* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Мед у погляді та **сміх*** (Г. Гейне «Книга пісень»); І привиди – в галас, і привиди – в **сміх** (Г. Гейне «Книга пісень»); *Схопив мене кат під оглушливий **сміх*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *Прокинувсь, а **сльози** в мене* (Г. Гейне «Книга пісень»); *А **сльози** милої дрібні* (Г. Гейне «Книга пісень»); *На **сльози** ті дивився* (Г. Гейне «Книга пісень»).

• **спокій – тривога (страх):** ***Спокійно** світ лежав без краю* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Спинивсь я і **сумно** й **спокійно*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *Ти можеш **спокійно** спати* (Г. Гейне

«Книга пісень»); ***Тихо*** *й* ***лячно*** *каже Клара* (Г. Гейне «Книга пісень»); Бути королем – **біда**! (Г. Гейне «Книга пісень»); *Така в ній* ***біда*** *тяжка* (Г. Гейне «Книга пісень»); *І* ***бідні*** *боги вгорі в небесах* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Мій* ***бідний*** *приборканий мозок* (Г. Гейне «Книга пісень»).

У мові емоційні концепти реалізуються на фонетичному, морфологічному (граматичному), лексичному та стилістичному рівнях. Кожен рівень багатий на свої приклади застосування та опису емоційних концептів та їх реалізації в тексті та мовленні.

На **фонетичному рівні** емоційні концепти у поетичних текстах Г. Гейне реалізуються передусім за рахунок **звукового повторення**: ***Лю****бив я колись, мов укохану* ***лю****бку. / Тепер не* ***лю****блю їх –* ***лю****блю до загину* (Г. Гейне «Книга пісень»); *З* ***лю****бові й* ***лю****бовних мук* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Тебе я* ***лю****блю і* ***лю****битиму вік! /* ***Лю****бові моєї вогненний потік* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Серце, все, що* ***лю****биш ти, – / Смієш, мусиш ти* ***лю****бити!* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Холодний дрож мене* ***стр****уснув; / В могильну тьму, у ніч* ***стр****ашну* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Але не вмирає* ***ко****хання, / Madame, я* ***ко****хаю вас!* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Щирість – зовні, в грудях –* ***зрада / Ти*** *мене вітаєш* ***радо*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *Мов я від них і* ***рад****у, й по****раду*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *По* ***зрад****ницьки тихій рівнині / І* ***рад****ію я серцем на волі!* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Ти* ***щастя*** *прагнуло, без міри* ***щастя*** (Г. Гейне «Книга пісень»); ***Смутне, смутне*** *моє серце* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Мені* ***сум****-туга навісна / Та безталанниця* ***сумна*** (Г. Гейне «Книга пісень»).

Другим аспектом на фонетичному рівні виступає **імітація звуків природи** для створення емоційного ефекту: *Вірили –* ***кукуріку****!* (Г. Гейне «Книга пісень»).

Також переклади віршів Г. Гейне рясніють **багатозначними паузами**: *Моя голубка не сама – її хтось ніжно обійма...* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Замовкніть! Бо серце не в силі / Без болю слухати вас...* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Та мене женуть суворо / З цих країв твої слова...* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Ти в оману впав неначе...* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Той, хто кохає брутально...* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Вже смеркло... Я дрімаю...* (Г. Гейне «Книга пісень») **та окличними реченнями:** *Надія й кохання! Загинуло все!* (Г. Гейне «Книга пісень*»); Прамати кохання! Жалій ти мене!* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Madame, я кохаю вас!* (Г. Гейне «Книга пісень»).

На **морфологічному (граматичному)** для перекладів поетичних текстів Г. Гейне є характерним **вживання суфіксів** *-еньк*, *-чк*, *-чн*. Це викликає зворотний ефект, створюючи позитивні конотації: *І* ***серденько*** *рвалось моє* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Тоді у* ***серденьку*** *моїм* (Г. Гейне «Книга пісень»); Самотньо і ***мовчки*** сумує (Г. Гейне «Книга пісень»); *І все в* ***романтичному*** *стилі* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Тихо й* ***лячно*** *каже Клара* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Так* ***велично****, так чудово?* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Кохати слід* ***платонічно*** (Г. Гейне «Книга пісень»); *Вклонилася* ***іронічно*** (Г. Гейне «Книга пісень»). Граматичні дескриптори надають висловлюванню елемент посилення, виносячи емоційну інформацію на перший план.

Також у перекладах поетичних текстів Г. Гейне зустрічаються **повтори:**

Смутне, смутне *моє серце* (Г. Гейне «Книга пісень»).

Окрім вище перелічених ознак для перекладів поетичних творів Г. Гейне характерна наявність **окличних конструкцій:** *О муки солодкі і радісний біль!* (Г. Гейне «Книга пісень»); *О печальний сфінксе!* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Весела водичко, ти хлюпай, ти грай!* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Моє полотно сніжно-біле змивай* (Г. Гейне «Книга пісень») та **окличних речень-однословів:** *О боже! Убравшись в позичений грим. / Казав я всю правду до краю* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Амінь! Амінь! – чорти співають радо* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Обгортає нас пітьма: Веселіше! Все дарма!* (Г. Гейне «Книга пісень»); «*О боже!» – хрипів я шалено, / І ніжно зітхав я: «Ах!» / «Пустіть! Я не злодій!»* (Г. Гейне «Книга пісень»); *Стонадцять чортів!* (Г. Гейне «Книга пісень»);

Щодо лексичних засобів, що виражають емоції, то слід зазначити, що в емотивно-маркованих контекстах такі вербальні засоби своїм прямим значенням безпосередньо називають тип емоційного стану, у якому перебуває художній персонаж [14, с. 45].

Таким чином, відповідно до частини мови нами було проаналізовано 4 групи вербалізаторів емоційних концептів в художній літературі: субстантивні, ад'єктивні, адвербіальні і дієслівні засоби прямої лексико-семантичної номінації.

Субстантивні засоби представлені іменниками, які напряму номінують емоції: *радість, щастя, сум, горе, страждання, насолода, печаль, любов, ненависть, біль, кохання, нещастя, смуток* та ін.

Ад'єктивні засоби вербалізуються прикметниками: *сумний, страшний, щасливий, спокійний, печальний, радісній.*

Адвербіальні засоби висвітлюються за допомогою прислівників: *сумно, страшно, ніжно, спокийно, пидступно, журно, відважно, привітно, лячно.*

Дієслівні засоби репрезнтуються за допомогою наступних дієслів: *радіють, сумують, сміються, тужать, ридають.*

Отже, у якості **висновку** можемо зазначити, що найважливіші концепти кодуються саме у мові. Нерідко стверджують також, що центральні для людської психіки концепти відображені в граматиці мов і що граматична категоризація створює ту концептуальну сітку, той каркас для розподілу всього концептуального матеріалу, який виражений лексично. У граматиці знаходять відбиток ті концепти (значення), які є найбільш суттєвими для даної мови. Для утворення концептуальної системи необхідно припустити існування деяких вихідних, або первинних концептів, з яких потім розвиваються решта: концепти як інтерпретатори смислів постійно піддаються подальшому уточненню і модифікаціям. Концепти є неаналізовані сутності тільки на початку своєї появи, але потім, опиняючись частиною системи, потрапляють під вплив інших концептів і самі видозмінюються.

Таким чином, різні емоційні стани найбільшою мірою передають невербальні засоби спілкування, що виражають справжнє ставлення того, хто говорить до явищ навколишньої дійсності і значною мірою визначають особливості комунікативної поведінки, надаючи сильний вплив на процес взаємодії представників різних націй.

Перспективою подальшого дослідження вбачаємо необхідність розглянути стилістичні засоби вираження емоцій, серед яких можна виділити метафори, метонімії та епітети і подати їх окремою ланкою дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Білецький В.С. Мова як чинник консолідації сучасного українського суспільства у націю. Схід. Вип. 5. 1997. С. 57-63.

2. Гаврилюк А.П. Роль концепту у перекладознавстві. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2012. Вип. 25. С. 19-21.

3. Режим доступу: http://nbuv.gov. ua/UJRN/Nznuoaf_2012_25_9 (дата звернення: 19.02.2025)

4. Гірняк О.Г. Емоція гніву у сучасній емотивній лексиці: теоретичний аспект. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. 2019. № 5. С. 30-34.

5. Гончарук М.М. До проблеми поняття «емоція» у лінгвістиці. Чернівці : Видання Чернівецького нац. ун-ту. 2012. С. 30-39.

6. Іващенко В.Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології): монографія / В. Л. Іващенко. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго. 2006. С. 117.

7. Крисанова Т.А. Емоційний концепт, лінгвістичні підходи до вивчення. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. 2013. С. 6.

8. Лисиченко Л.А. Рівні мовної картини світу і їх взаємодія. *Лінгвістичні дослідження: збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. Харків : Вид. група «Основа» . 2005. Вип. 36. С. 80-87.

9. Малярчук О.В. Емоційний концепт ЩАСТЯ: етимологічні та структурні характеристики. *Вісник Житомирського державного університету*. 2014. № 2 (74). С. 132-138.

10. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно–дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр. 2008. С. 227.

11.Саєвич І.Г. Ключові концепти культури: критерії виокремлення. *Слово і речення: синтактика, семантика, прагматика: матеріали Міжнародної наукової конференції*, 10-12 жовт. 2013. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка. 2013. С. 249-255.

12. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. С. 555-557.

13. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. С. 335-630.

14. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. К. : Наукова думка, 1970-1980. С. 834.

15. Степанюк М.П. Репрезентація емоційного стану художнього персонажа у жіночому романі: лінгвокогнітивний і гендерний аспекти (на матеріалі романів Ш. Бронте та Е. Бронте) : дис. канд. філ. наук. Херсон, 2016. 244 с.

16. Шевченко О.М. Методи дослідження концептів. Modem Science: Problems And Innovations: *матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції.* Стокгольм, Швеція, 2020 С. 385-390.

17. Шевченко О.М. Методика проведення вільного й спрямованого асоціативних експериментів у дослідженні концепту. *Actual trends of modern scientific research. Abstracts of the 6th International scientific and practical conference.* Munich. Germany. 2021. P. 554-558.

18. Buck R. The Communication of Emotions. N.Y.: Guilford, 1984. P. 17.

19. Duden. Deutsches Universalwoerterbuch. Mannheim–Wien–Zuerich: Bertelsmann Lexikonverlag, 1989. S. 35.

20. Ekman, P. (1997). Emotion families. In Rauch, I. & Carr, G. F. (Eds.), Semiotics Around the World: Synthesis In Diversity. Berlin: Mouton de Gruyter. PP. 191-193.

21. Izard. The Psychology of Emotions. (1991). New York: Plenum. P. 117.

22. Kluge F. Etymologisches Woerterbuch der deutschen Sprache. Berlin – N.Y.: Walter de Gruyter, 1999. P. 285.

23. Pfeifer W. Etymologisches Woerterbuch des Deutschen in 3 Bd. – Berlin: Walter de Gruyter, 1989. PP. 474. 1038-1039.